

МИЛЕНА БЛАГОЈЕВИЋ

МЕТАФИЗИЧКО ОДРЕЂЕЊЕ ЖИВОТА КАО ТАМНИЦЕ У ПОЕЗИЈИ ВЛАДИСЛАВА ПЕТКОВИЋА ДИСА

САЖЕТАК: Песма „Тамница” Владислава Петковића Диса алегоријско је одређење живота као неумитног заточеништва појединца, али и целог човечанства унутар омеђености тела што болно притиска неотклоњивом тескобом кроз коју повремено просине одблесак анамнезе људског бића на пређашње, пренатално обитавње у астралним висинама. Овде тамница није нигде опредмећена, нити опипљива, са својим уобичајеним саставним компонентама натуралистичке провенијенције, већ је латентно присутна у позадини песничких слика надахнутих животворном природом. На песничком плану сучељавају се два метафизичка простора, континуум пренаталне егзистенције и битисање у антропоморфном облику унутар неумољивих стега епистемолошке ограничености и многобројних искушења, представљено у виду метафизичке тамнице у којој се преламају дозиви сећања на претходно звездано боравиште душе, узроковани болном спознајом о неправедности постојања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: тамница, живот, тескоба, звезде, човек, птица, метафизика, битисање, простор, даљине, природа, спознаја, тајна, тишина, космос

Песма „Тамница” Владислава Петковића Диса својеврсни је лирски запис о заточености у немилостивој тескоби што притиска и неизлечиво боли, у колоплету суморних боја дочараних инверзним контемплативним поступком, путем апстраховања светлих, ведрих речи потеклих из окриља животворне природе које сачињавају њено ткиво и трепере у површинском значењском слоју

стихова. У читавој поетској структури приметно је сетно титрање поменутих чинилаца предњег плана меког ткања речи, шуштање и разливање песничких слика болним пределом космичке патње, положене у човека као у њеног неминовног носиоца. У лирском субјекту, имајући у виду биографске карактеристике кратког животног пута и песимизам којим је попут неотклоњивог терета био обременен читавог живота, превасходно препознајемо самог песника.

Међутим, ако се пође универзалним путем тумачења песме изван аутобиографског контекста трагичног живота поете, слика лирског субјекта, претходно одређеног у песнику као у самом изворишту, растаче се постепено на небројено потенцијалних људских бића која израђају и уобличавају се у својству конкретно издвојених али индивидуално недефинисаних субјеката, да би се они путем платонистичког уздизања стопили у један заједнички појам. Но, тај појам не остаје лишен садржаја, да лебди у царству издвојених суштина, већ се наново спушта у оквире индивидуације, стопљен с одређеном приликом од мноштва људи у њиховом садашњем и протеклом бивствовању, као и у антиципацији саображавања с нараштајима који ће уследити у бесконачном временском континууму. Топлином песничког сликања он наставља да битише у виду лирског субјекта, као оживотворена, постојећа људска фигура, кроз тужну устајалост живљења у мрачној немилосрдности света исказаној у наслову песме. Живот се овде, парадоксално, унутар особеног струјања песничких слика, предочава у поетичним призорима лишеним тамне интонације на коју би назив могао да реферише, али је та светла површинска структура обојена мекоћом и немерљивим болом који израста у крилу самосознаје. Наиме, кроз целокупну песничку мисао градивно се конституише антрополошко одређење човека у атмосфери тешке и неотклоњиве тескобе која га, невидљива у конкретној појавности, објумљује са свих страна. Живот је као такав постојан и опипљив, разлучен у многе саставне елементе источене с извора природе и проткане меланхолијом као додатком који преображава њихово базично значење и стога чини сам процес битисања неиздрживим тамновањем што оставља само узалудну слутњу избављења.

Но, иако је живот неке од бројних потенцијалних јединки које могу бити помишљене у песми барем приближно одређен, само његово порекло изван биолошке конкретизације узрока је нејасно и замршено, истиче, како песник вели, „с невиних даљина, са очима звезда”. Даљина, као апстрактни појам вишезначно одређен с обзиром на релације између објеката, овде добија крајње метафизичку смисленост и узноси се у подручје тајанственог и

чудесног, ван просторно-временских међа. Таква даљина, математички гледано, увире у саму бесконачност, но умножавањем реч задобија необичну топлину, и све више се налива лирском занесеношћу, ослобађајући се прилива рационалности. Додатну чар придодаје јој епитет невиности изнедрене из звезданих простора, који је заодева неком нарочитом милином, преиначавајући извесне аспекте њеног метафизичког значења, стварајући основу за даље промишљање првобитне чистоте човекове. Његова невиност, озарена сјајем светлости у претходном недосежном битисању налик нашим представама анђела, наглашена је насупрот оном вртоглавом понирању у животну разобрученост и усковитланост, отелотворењем унутар суровости света која човека неумољиво гуши својим невидљивим али осетним стиском. Бурна ускомешаних таласа што често збуњује, захватајући биће током његовог духовног одрастања оличеног у процесу сазнавања одасвуд, за крхку, осетљиву песничку душу, која од јестатства дубоко поима многоструке неправде живота, ону суморну манифестацију зала обилато присутних у тамном вилајету бивствовања и ћудљивом деловању судбине које живот ненадано усмерава својим токовима, означава неумитно и болно заточеништво у тамници безизлаза. Слободу и лакокрилу растерећеност других живих бића која су с њим заточена у животном вихору песник у појмовном виду користи да би их, стављањем у ситуације које дубоко растужују и ражалашћују читаоца, приказао у светлу метафоричне опредмећености неугасиве туге. Наиме, само метафизичко и симболичко одређење птице пронађено је у њеној слободи, у крилима која се у замишљеном призору њене потпуне апстракције апроксимативно сједињују с ваздухом, да би с њим напослетку, у појмовном ослобођењу, посве срасла и изгубила се у наручју суштинског, оног што све обухвата са стране ванискуственог. Уливање птичјих крила у ваздух многоме је повезано с конотацијом птице у древној египатској митологији, где се она разуме попут окрилаћене душе појединца након истека периода земаљског живота, што се у компаративној анализи може појмити као недокучиво метафизичко опстајање у амбису непостојања.¹ Такође, самом чину рођења као оваплоћења првобитне невиности у детету, чедном и чистом попут анђела, слетелог из мирисних вртова елеусинских, претходи неодређено дуго раздобље

¹ У египатској митологији душа умрлог се представља као окрилаћено биће Ба које силази у подземни свет где вечито обитава. Како су крила симбол слободе и неспутаности, овде компарација са местом у коме бораве душе појединаца након свршетка земаљског постојања користи да значи пад из астралних висина у заточеништво животне тамнице, што је исказано стихом „и жали, к’ о птица оборена гнезда”. У Дисовој поезији живот је једнако мрачан и тескобан као и мрачни подземни свет.

изван егзистенције, метафизичко пространство које измиче епистемолошком поимању. По његовој непојмљивој немерљивости песник тананим стиховним ткањем разлива боје праисконске светлости, недокучиве и нејасне, с нескривеном нежношћу и болом због самог чина актуализације у тамници света, тако тужној и тескобној на- супрот оном незаном пребивалишту озареном блиставошћу крила херувима. Претече његовог конкретног бића остале су разасуте по незаном, праизворним сјајем овенчаним даљинама, у виду очију небројених звезда што благо светлуцају у ноћи, расипајући одсеве своје потпуне блиставости, дароване земаљском шару. Својеврсна песничка анамнеза Владислава Петковића Диса, усредсређена у његовој индивидуалности, или пак у погледу на човека као живог, осећајног појединца који опстаје у земној тамници, где је бачен мимо своје воље, доноси нам благо просијавање духовних искри претходне расточености у златној светлости прапостојања, прекинутог треперења анђеоске невиности. Да ли он, у тим ванискуственим даљинама, бејаше јединствен и целовит, или расут попут блиставих светлосних трептаја, расплунут у њиховој астралној непомићности? До његове душе наливене горким искуствима допире само бледо просијавање сећања, досегнуто песничким созерцавањем, исходом непрестаног размишљања о смислу живота и невероватној природној лепоти која окружује човека, услед које се усидри и тај неочекивани, неузроковани тренутак спознаје када се његовим душевним очима укаже тужна недосежност пређашњих метафизичких раздобља битисања међу многоструким звезданим сјајем, тог тихог, бескрајног постојања изван ропства материје које ограничава и сатире. Стога он након пута пређеног током година евоцира сећање на тренутак рођења, изласка детета у овај свет сваковрсних брига и патњи, обележен сузом што на трен заискри у оку и попут бисера се растопи на образу, у научном контексту образложен биолошким параметрима, а у песничком тананом и осећајном универзуму као оно знамење крхких, лирски надарених духова које ће он носити кроз властиту кратковечност, и које ће се непрестано и болно умножавати у његовој топлој, несрећној души. Тако је и птица у њеном другом значењском смислу, потеклом из одблеска света античке грчке митологије и предања о сеоби душа, симбол тог метафизичког простора потпуне, неспутане окрилаћености, што је видно у назнаци да душа ослобођена из тела задобија перје, природно овим крилатим бићима, и као таква стопљена је с ваздухом и преображена у светлост.² Етерична

² У античком грчком миту о сеоби душа, душа појединца, након истека земаљског постојања, одлази у недогледне небеске висине, где задобија перје и

својства птице поништавају се у конкретном стиховном колоплету, где се она разуме са природним јој епитетима, као нежна и мила, лепог, звучног гласа, али се упосебљава у метафору која осликава грубост и суровост животне тамнице, где се опстајање у мноштву подмуклих опсена пореди са птицом обореног гнезда, као узалудна борба са злокобним, рушилачким силама. Већ у првом стиху приметан је космички бол који лирски субјект дубоко чувствује, назначен везивном речцом, што песнику придаје дубоко одређење хуманости и племенитости и показује да песник није десигниран неким саможивим фикштеовским ја, изопштен својом вољом у неки солипсистички космос, него је, напротив, путем чистог русоовског осећања братства међу људима на свету урођен у трагизам неповољног опстајања читавог човечанства унутар метафизичке животне тамнице. Управо зато овде лирски субјект није у односу једноставног пресликавања на фигуру несрећног песника, већ зраци људске тоpline исијавају из срца, тежећи да пригрле свако живо биће у овом тужном и суморном егзистирању и пруже му барем зрно утехе. Топлина саживљавања са целокупним универзумом у том осећању неизмерне туге одражава се и у последњем истоветном стиху прве строфе, рефреном болног одјека који се разлива душом испуњавајући је треперавом сетом:

То је онај живот, где сам пао и ја
С невиних даљина, са очима звезда
И са сузом мојом што несвесно сија
И жали, к'о тица оборена гнезда.
То је онај живот, где сам пао и ја

Са нимало знања и без моје воље,
Непознат говору и невољи ружној.
И ја плаках тада. Не беше ми боље.
И остадох тако у колевци тужној
Са нимало знања и без моје воље.

То је онај живот где сам пао и ја, где су пали сви претходни, садашњи и будући нараштаји у континууму неумољивог времена,

крила и тамо борави 3000 година пре него што се спусти на земљу, у тело неког другог новорођеног бића. Анамнеза, грч. *anamnesis*, је сећање на обитаване душе у астралним висинама, до кога она жели да се барем приближно уздигне спознајом лепоте по себи, оног појма вечне пралепоте. Анамнеза може означавати и сећање на неки од претходних живота у другим телима. О њој се говори и у Платоновом дијалогу *Фегар*, који носи поднаслов – *О лейоџи*. Платон, *Ијон*, *Гозба*, *Фегар*, прев. Милош Н. Ђурић, БИГЗ, Београд 1985.

без могућности избављења. Онај живот који се разуме као тамница препуна јада. А у том животу он мора да постоји и стрпљиво носи своје бreme, добијено с првом сузом која му је канула низ лице, у тренутку када је, спустивши се меко с херувимских висина метафизичке блиставости, припао поретку одређеном извесним закономерностима које природа и људска нарав претпостављају. Непознат говору, непознат постојању, наједном утамничен у почетном облику људског бића, у стадијуму новорођенчета које, иако уобличено у конкретну индивидуалност, ипак још осећа танане везе с оним етеричним простором непомућене среће, он своју неодређену бојазан потеклу из збрканости првобитних утисака исказује на једини могући начин, неутешним плачем који произилази из бујице суза концентрисаних у малом, дрхтавом телу, иницираних, као својеврсним ефицијентним узроком, првом сузом која је канула при његовом изласку из мајчине утробе. Те сузе он, са позиције формираног човека, перципира као покушај уздрхталог, узбуђеног срца да се, немајући никакву представу о тегобама живота, несвесно ослободи и излије накупљени бол пустивши га да потекне попут набујале реке, да истекне у тим првим данима постојања у васколикој тамници патње и жалости, названој тако парадоксалним именом, живот. А истовремено, са жалашћу констатује да му, међутим, није било ништа боље, што се испољило и у сваком потоњем тренутку његовог кратког и бурног живота, испуњеног таласима туге коју није могао одагнати нити умирити, нити су сузе допринеле олакшању срца пренапрегнутог сталним мукотрпним страдањима. Супротност двају метафизичких простора песме јасно је изражена у Дисовим описима првих његових дана постојања, посматраних с даљине пређених година и благом, једва суспрегнутом меланхолијом, када бејаше „у колевци тужној”, где се синтетизују два термина објашњена дисовском поетиком стварања. Овде се колевка посматра у два смисла, појмовном и предметном, и разуме као прво обитавалиште будућег формираног човека у претходном периоду детиње невиности, али се на једном вишем, свеопштем нивоу, у оквиру помало мрачног тумачења, може схватити и попут примордијалног обележја топоса потоњег страдалништва, попут првог ступња утамничења, означеног места бивствовања на земаљској кугли. Наиме, свако дискретно место створено човековим прегнућем, ма како било пријатно по својој базичној конотацији, за песника представља подручје болне суочености са окрутном збиљом, издвојену тачку у којој се и неприметно нагомилавају претеће сени недаћа, приближавајући се ода свуд попут тамних, злокобних оличења неумитне заточености у вртлогу опсена, лажи и обмана и многоврсних зала која су се одавно,

потекавши из Пандорине кутије³ и сурово казнивши њену знатижељу, размилела светом.

Међутим, насупротив античком грчком миту, где је на дну кутије остала нада у препород човечанства и ослобођење од свих пошести, у Дисовом песничком тамном вилајету⁴, посве другачије конципираном од Настасијевићевог мрачног, злокобног космоса – где се свака реч, мукло одјекујући попут злослутних удара звона, утапа у густо, непрозирно црнило, сливајући се у својеврсним тамним асонанцама и алитерацијама – нема тмастих, мастилом обојених слика. Целокупан површински план друге строфе прожет је осетном тугом и изливањем песимизма, са дистанце протеклих тренутака која посматрачу, песнику или лирском субјекту, обезбеђује објективност у односу на прве дане постојања и својеврсну спознају досегнуту контемплацијом, али кроз њих струји танано треперење почетних покушаја откривања смисла живота. Филозофска димензија питања о човековом постојању у овом непрегледном океану, у ком се он обрео без свога знања и своје воље, недвосмислено асоцира на потоњи говор Ива Андрића уприличен поводом добијања Нобелове награде⁵, о рођењу појединца као зачетку стварања човека који сам себе мора да изгради и нађе смисао битисања у свеопштој усковитланости, у којој мора непрестано пливати са сопственим идентитетом, трудећи се да га одржи пред свим непредвиђеним поступцима других и, још више, својим неочекиваним поступцима, јер некад заиста нисмо свесни границе властитих снага, нити онога што постоји у дубинама свести, подмукло тињајући док не избије на површину попут мрачне стране човека. Из перспективе дисовске поетике, узимајући у обзир

³ Пандора је у античкој грчкој митологији била жена титана Епиметеја, Прометејевог брата. Киван на човечанство и Прометеја, који је људима подарио ватру и научио их како да је користе сврсисходно, Зевс га је оковао у ланце на стени и послао орла да му сваког дана немилосрдно кљује утробу, а његовом неопрезном брату Епиметеју подарио је жену сачињену заједничким деловањем богова Олимпљана, Пандору, чије име значи обдарена, од грчких речи *pan* – све и *doron* – дар. Пандора је добила понеки дар од сваког божанства, али најважнији, посуду која је била њен мираз, поклонио јој је Хермес, гласник богова. Ову посуду никако није смела да отвара, међутим, како су је богови саздали знатижељном, она је у Епиметејевом одсуству то учинила, и из те посуде, познате као Пандорина кутија, сваковрсне несреће и патње рашириле су се светом. Једино је на њеном дну остала нада, па је, према једној верзији мита, Пандора поново отворила кутију те је и нада да ће зло једном престати изашла из ње, и тако је човечанство са свим пошастима ипак добило и наду, као својеврсну утеху. Према другој верзији, сама чињеница да је нада остала на дну кутије има истоветан смисао.

⁴ Алузија на дело Момчила Настасијевића под називом *Из тамној вилајети* и на саму његову поетику.

⁵ Иво Андрић, „О причи и причању”, говор уприличен поводом доделе Нобелове награде за књижевност, Стокхолм 1961.

претходну чистоту бића, свака лоша особина је стечена у бихевио-ралним релацијама, услед честих неразумевања индивидуа условљених не њиховом вољом, нити неким претпостављеним детерминизмом, већ том тескобном, нечистом тамницом, где уз њих приањају сваковрсне обмане злодуха бачене попут Еридине јабуке раздора⁶, што у конкретном случају у неким рађа оштрицу злобе и зависти, неке наводи на тежак, неопростив грех, а у другима, бројним тужним бићима попут њега самога, изазива патњу и бол који ће се преливати читавим животним раздобљем. Тамница нигде није конкретизирана, нити је опипљива, чак ни у овој најмрачнијој строфи у песми нема епитета који би је недвосмислено одредили и предочили сав ужас понора у који се човек сурвао након претходног метафизичког бивствовања међу мирним струјањем згуснутих ватри, како за звезде у свом филозофском тумачењу, које је антиципирало доцнија достигнућа физике, каже јонски филозоф Анаксимен.⁷ Може се заправо рећи да се на песничком плану сучељавају два метафизичка простора – онај пренатални неодредио дуг континуум који он, смештајући га у окриље немерљивих даљина насељених праисконском светлошћу, евоцира мислима управљеним на пределе у којима звездане очи разастире топао, задивљујући златни сјај, обитавалишта анђела небеских, спокојне, неузнемирене лепоте налик на платонистички свет суштина, и метафизичка тамница која нигде, сем у наслову, није споменута, али се осећа у позадини песничких слика инспирисаних природом које лирски субјект призива покушавајући да се избави

⁶ Еридина јабука раздора – У античкој грчкој митологији Ерида је била богиња раздора и неслоге, која је посредно узроковала десетогодишњи Тројански рат, који се водио између Грка и Тројанаца под окриљем богова. Бесна што није позвана на славље поводом прославе венчања краља Тесалије Пелеја и морске богиње Тетиде, коме су присуствовала бројна божанства, послала је златну јабуку на којој је написала „Најлепшој”, што је изазвало расправу између богиња Хере, Атене и Афродите, јер је свака себе сматрале најлепшом, те је Зевс одлучио да их одведу на планину Иду, тројанском принцу Парису, који ће пресудити у погледу њихове лепоте. Парис је иначе био младић невероватне лепоте, послат на планину Иду да напаса стада због предказања да ће узроковати пропаст Троје. Тамо су му богиње обећале небројене дарове, Хера величину и моћ, Атина војничку славу, а Афродита да ће му за жену дати лепу Хелену, супругу краља Спарте Менелaja, те се Парис определио за љубав. Уосталом, како је Афродита у грчкој митологији богиња љубави и лепоте, све је већ било детерминисано, и пророчанство се неминуовно обистинило. Стога се може рећи да су богови заправо започели Тројански рат. Еридина јабука раздора симболизује неслогу и завист.

⁷ Анаксимен, грч. Ἀναξίμενης (585. пре н. е – 525. пре н. е.), био је јонски филозоф из Милета који је за праузрок (ἀρχή) свих ствари сматрао ваздух, а остале појаве у природи посматрао као настале згушњавањем и разређивањем ваздуха. У његовој природној класификацији звезде се називају поетичним именом „згуснуте ватре”. Написао је дело *О природи* (*Περὶ φύσεως*), од кога је остао сачуван само мали фрагмент.

из неумољивих стега мучног живљења. Тамница је метафора живота, са његовим многобројним искушењима која заплићу човека у своје окрутне замке, нарочито у тренуцима када још није упознат с колоплетом потенцијалних незгодних ситуација којима људско ограничено битисање на земном шару обилује. Животни пут је схваћен као тамница, коју човек почиње да назире већ у праскозорју живљења, када су утисци посве замршени и несхватљиви, с учењем говора и првих слова и коначним потпуним одвајањем од пренаталног простора светлости, навикавањем да бивствује у овом локализованом простору, у замагљеним оазама тескобе и муке, и да свој положај, зависно од животних околности, полако јасно сагледава и покушава да разуме. Мучнина која навире у главу испуњавајући је разноликим сумњама, преиспитивањима саме његове позиције са свим нужно одређеним везама, први је знак истинског сазнавања страшне истине да је живот само метафора привременог заточеништва. Ова игра речи, изведена песничким обрнутим, прилагођеним силогизмима, где је тамница метафора живота а живот метафора тамнице, као што је претходно казано, предочава човеку све збуњујуће ћорсокаке, изукрштане путеве с небројено препрека, супротстављања подмуклостима чија је мрачна искуственост угнеждана у срж људског узајамног неслагања и неподношљивости, злурадости што попут јетког отрова нагриза људску душу и уноси немир у оне осетљиве духове према којима је управљена. Истовремено, он се понекад и не слутећи налази пред огромним искушењем да сам не подлегне мимикрији примамљивости нечасних и злурадих поступака. Познато је да се нечисти увијек указује у привлачном облику. Но, у тим првобитним магновењима, када песник још беше „непознат говору и невољи ружној”, он није ни назирао с каквим ће страховима и патњама неминовно морати да се суочава и судара на кривудаваим путевима неизвесности. Могуће је да је, биолошки посматрано, свест о моћи говора, коју човек у својој несавршености некад не користи разложно и добронамерно, онај прекид са додиром невиног и чедног и упловљавање у мрачне оазе спознаје света као присилног заточеништва субјекта.

Овде је веома важно осмотрити место језика као конкретизације извесних појава у дисовској поетици. Границе говора су и границе језика, а жива реч је сам почетак уобличења спознатих замршених утисака, који се касније, ступајући у разноврсне односе, додатно оваплоћују у писаном виду и издвајају као конкретне целине у њеној материји. Говор и језик у коме се одвија означавају за Диса место раскида с праисконском невиношћу, што је доцније неминовно условљено и одрастањем човека, где се стицањем иску-

ства губи она прекомерна осећајност и благонаклоност према свакој појави у свету, потекла из незнања и неразумевања његових прикривених заседа, али истовремено и из пренаталне чистоте душе. Ту душу, ту осетљивост на многобројне лепоте животворне природе песник настоји да очува у своме бићу, у крви која кола његовим венама и представља буђење унутрашње снаге потекле од биолошког развоја, али и од спознаје чулности, што денотира тренутак разделивања од наслућених метафизичких дозива и својеврсно оживотворење у означеном. На том месту песник сроста са тлом, везујући се за земљу као извор струјања васколиког земаљског живота, испољеног у својим разноврсним облицима, али метафизичко остаје занавек упосебљено у његово биће, иманентно присутно у недокучивим ходницима душе, да би се јављало као везивно ткиво односа песника, или лирског субјекта, и стваралачке природне силе. У наредним строфама, нарочито у трећој, где је човек још занесен мишљу о претходном периоду раног постојања, он ослушкује трепераве дозиве природе и његов је поглед разливен по чудесно лепом, готово нестварном калеидоскопу боја које се преливају пејзажем налик сновиђењу, док бива свестан чињенице да се његов облик стално преображава под чаробним но неумољивим додиром протеклог времена, и да је природа зацело најузвишенији сликар и вајар у свом непрестаном делању, које се такође супротставља непомичности етеричних простора наливених чистом праизворном светлошћу у крвотоку песме. Преовладавају призори земаљских крајолика продевених неосетним додиром лепоте, смешане с тугом и сетом човековом:

И не знадох да ми крв струји и тече,
И да носим облик што се мирно мења;
И да носим облик, сан лепоте, вече
И тишину благу к'о дах откровења.
И не знадох да ми крв струји и тече,

И да беже звезде из мојих очију,
Да се ствара небо и свод овај сада
И простор, трајање за ред ствари свију.

Ова идилична слика коју лирски субјект оживљава у души сетно посматрајући растапање облика и разливање шароликих боја у сутону хоризонтом, сан што се претаче у окриље збиље са свим својим очаравајућим чиниоцима, оваплоћује се у његовим спокојним представама прожетим другачијом врстом тишине од оне примордијалне, астралне, бесконачне постојаности прекинуте

дејством чулног и заокруженог. Таква тишина, у којој такође има благих одјека ванискуственог, потпуно је одсуство мноштва звукова преплетених у просторно-временским координатама његовог заточеништва. Читав приказ неодољиво подсећа на пантеистички мир *natura naturans* оне стваралачке, самоформирајуће природе, приказане у неоплатонистичкој филозофији хеленског мислиоца Плотина, где дејствује свепрожимајуће и свеобухватно Једно⁸, које није одељени ефицијентни узрок, већ напротив, исијава, еманира, разливајући се свим могућим природним облицима, озарујући својом иманентном блиставошћу њене саставне елементе, реке, језера, мора, птице, животиње, рибе, дрвеће, траве, боје праскорја, и тиху раштрканост колоплета боја сутона, месечину и звезде које, припадајући вечним даљинама, беже из песникових очију. Једно је само по себи недељиво, неразликано и свесдржајно, и истодобно се у свему налази. Оно је свугде и нигде јер је расуто по небројеним облицима природе, а опет у њих изливано у њеном непрестаном преобликовању, те стога учење о Једном припада филозофском мистицизму. Ове су слике део конкретне, уочљиве јаве, додатно заодевене песничком уобразиљом која их, у узалудном покушају избављења, чини још лепшим и живописнијим него што су у властитој појавности. Наиме, оне постоје, расточене у крвотоку живота, раштркане попут небројених могућих визија обликованих у људском уму, надахнутом лепотом виђеног, али се разумеју попут реминисценција оног далеког, човеку недосежног космоса коме је некада припадао. Утамничен, стопалима прикован за земљу, где осећа да се сенке злослутног и мучног приближавају и опседају га, невидљиве но ипак иманентно присутне у песничком везу речи, као мутна позадина његовог сна о недогледном, покушава да прихвати одблеске боја што их повремено расипају ситне сјајне звезде, измичући из његовог видокруга, остављајући „визију јаве”. Те светле боје, које се као својеврсна шаролика текстура мисли преливају стиховима, управо су оживотворени остатак оног сна о далеком, који је рођењем напустио, бачен у животну тамницу постојања. Путем особене анамнезе, проузроковане погледом на наоко идиличан предео, он покушава узалудно да дохвати и досегне њихово изворно бивствовање, знајући

⁸ Плотин, грч. Πλωτῖνος, Plōtinos (204/5–270), антички грчки платонистички филозоф родом из Ликополиса у Египту, сматра се зачетником неоплатонизма. Његово филозофско учење еманиционизма подразумева деловање свеобухватног и свепрожимајућег Једног, из кога истицањем настају дух, душа и напослетку твар, која је потпуно одсуство бића, односно небиће. Једно се налази у свему, у читавој животворној природи, и нејасно је одређено, те се стога ово филозофско учење разуме као мистично.

притом добро да је веза примордијалне невиности занавек раски- нута, а једном покидано више се не може спојити, нити се може исцелити људска туга чије је тежиште у самом човековом срцу. Звезде остају да живе, као слаби одблесак оног њиховог метафи- зичког одређења расточеног у чистој, блиставој светлости, као оличење сна о непознатом, недодирљивом, оном што се речима не може саопштити, већ се назире у тихом, неприметном кретању небеских сфера.

Тамница се овде не поима у чврстој опредељености, спле- теној с њеном основном значењском подлогом, нити се на било ком месту у спокојном, помиреном струјању песме указују у пуном литерарном смислу њени неодвојиви епитети и слике које сâм помен термина изазива, натуралистичке провенијенције, хладно- ћа, језиво прожимање трнаца што кола телом, мемљиви задах, ледено осећање напуштености и притиска загушљивих зидова. Стога овај пренесени смисао тамнице почива на нечем недокучи- вом и несазнатљивом, што превазилази оквире метафоре живота и одлази изван спациотемпоралног паноптикума. Живот у коме човек као конкретан субјект бивствује, постајући његов невини сужањ, у својој узвихорености континуираног претакања разноли- ких облика што их у свом пердурантистичком кретању обухвата и прожима, иако делује наизглед неуређено, поседује јасну каузал- ну условљеност свих својих чинилаца и аспеката, представљену теололошким редоследом. Његова сврховитост је по себи очиглед- на, јер читав природни поредак у коме песник настоји да пронађе бег од суморне стварности, парадоксално, иако у платонистичкој реминисценцији представља одсев некадашњег неузнемиреног стања, као такав чини један удаљен и пријатан аспект људског заточеништва. Тамница се у метафоричном значењу у ткању песме не сједињује са самим животом, већ некако остаје изван преображе- ног појма, попут злокобног и мистериозног приближавања неми- новног кроз стиховни ток. Неумитну тугу битисања, што притиска и гуши, песник, везан стопалима за тло, покушава да надомести својом узаврелом, опипљивом животном снагом коју задобија путем накупљеног искуства, снагом која му срце разара неподно- шљивим космичким болом, изливеним у његово биће, али исто- времено, као својеврсно уобличење самосвести индивидуе, она оличава и начин одупирања свим недаћама и страдањима која прете да га сустигну, нагомилавајући се у виду тамних суморних сенки што остају представљене само у метафизичком проширеном подручју песме. Снага која боли и истовремено лечи представља покушај исцељења ране у срцу песника што пече и тишти, али он је, сходно суровим законитостима живота, недовршен. У седмој строфи

песме понављају се истоветне лирске слике пренесене из прве, у релацијама готово подударним онима које се запажају у поезији Вилијама Блејка⁹, приликом поређења одговарајућих песама невиности и песама искуства, што се једна према другој односе као својеврсни негатив, будући да су, насупротив оних лакокрилих и безбрижних из првог периода стваралаштва, друге обележене тешким бременом сазнања о несавршеностима унутар готово прецизно постављених контура устројства света. Тако се и прва и седма строфа, упркос истоветној мотивској грађи, у значењском слоју поништавају. Она суза коју песник носи од свог постанка, усидрену у оку док жали за претходним астралним постојањем, блиста кроз читав процес сазревања и досезања животних истина. Човек сам чувствује своје земаљско, принудно бивствовање, као неку недостижну, праисконску тајну, потеклу из звезданих простора, због које је неправедно, без сопствене воље, изручен из немерљиво удаљене, светле оазе своје прапостојбине у пређашњем времену пренаталне расутости у просторно-временски континуум, где је, коначно формиран након нужног биолошког процеса развоја, чврсто привезан за тло, срastaо с том земљом која обезбеђује прилив животних сокова, земљом хранитељком која је извор привременог опстајања и суморна антиципација будућности оличене у вечном кружењу материје у животној метафизичкој тамници, што ће га напослетку примити у себе саму, означавајући тренутак свршетка. Његов дух затомљен је у унутрашњости телесне снаге, он осећа сопство расплинато и неразликовано у ноћи и разливању тамних вода налик на густо мастило времена, спознаје како његовим заробљеним уобличењем струји мучна мисао која у шуштању трава доноси одјеке неминовне пролазности и помирености са судбином. Тамница је оличена у свим овим чиниоцима природе, у животу који га својим законитостима држи заточеног, прираслог за тло, у оном неопозиво утврђеном телеолошком поретку који подразумева више метафизичко објашњење. Стога је једина песма коју његов дух ствара у мирној резигнираности условљена принудном успаваношћу потенцијалне животодавне силе, која жуди за приближавањем очима недогледних даљина, чиме се опет мотив небеског и недотакнутог враћа, попут одблеска сећања, путем анамнезе у

⁹ Вилијам Блејк, енг. William Blake (1757–1827) био је енглески песник, сликар, графичар и мистичар. *Песме невиности и песме искуства* (*Songs of Innocence and of Experience*), његова својеручно уређена књига објављена 1794, представља поетску збирку својеврсних контраста исказаних у стиховима написаним с извесним временским размаком, при чему свакој песми невиности одговара једна песма искуства, и обратно. Док су прве пуне веселих и ведрих тонова, друге садрже горко разочарање животом услед спознаје досегнуте сазревањем.

антрополошко ограничено бивствовање, пружајући му утеху у замагљености опсена.

Метафизичко одређење живота као тамнице оличење је горке и суморне истине, која се надноси над човеком закриљујући све снове и наде у његовом бићу, о немогућности избављења из окова омеђености невидљиво оцртаних њеном опскурном гравитацијом. Владислав Петковић Дис је, наиме, одлично поимао све специфичности литерарног импресионизма и још дубље и болније их осећао проживљавајући судбину своје поезије, посве сједињен и стопљен с природом унутар лирске контемплације иманентно обојене тешким песимизмом, обележјем његове свеукупне кратковечности. Тамница се овде указује као место безнађа, коме у контемплативном преиспитивању човека о свету што га окружује попут невидљивих стега следи потпуна резигнираност и преданост тој свеопштој коби несрећних и неснађених душа, дубоко сједињених са целокупном васељеном у осећању њене нарочите боли. Избављење из тамнице у њеном дословном значењу могуће је у стварном животу, нарочито када је заточеност узрокована неправдом. Међутим, излазак из метафизичке тамнице, чије је присуство осетно у свим манифестацијама недаћа и зала што проистичу из подлегања бројности немилосрдних искушења, али посве изван досега епистемолошких могућности човека, није изводљив у привременом трајању, изузев на суморан начин који проток времена неумитно слути, његовим коначним уништењем. Само људско битисање у биолошком виду за великог српског песника, утонулог у дубоку помиреност са судбином, прикованог за земљу непорецивим законитостима природе, својеврсно је и континуирано заточеништво. Човеку као једина утеха остају преливање необуздане чулне снаге које га чини зрелим, самосвесним појединцем и благи, једва шумни дозиви тишина као остатка болног сећања на пређашње обитавалиште душе, звездане крајеве платонистичких вечних суштина, отелотворених у сновима и поезији.

Мср Милена Д. Благојевић
Филозофски факултет
Универзитет у Београду
Институт за филозофију
milene382@gmail.com